

מאת: הילה ירושלמי, י"א 1

נושא זכויות האדם בכללותו הוא נושא חדש יחסית על בימת ההיסטוריה. במשך אלפי שנים שלט הכלל שחזק הוא השולט והקובע, והוא יכול להכפיף את שליטתו בלי סייג ובלי התערבות לגבי כל מי שבשליטתו וחסותו, ובכלל זה-ילדים.

זכויות פרט אינן מובנות מאליהן מאחר והם באות על חשבון מדרג הכוח המצוי באופן טבעי בכל מקום. לכל אדם יש יתרונות זמינים בניצול מצבי כוח אלה. לכן היה צורך בהבשלה ובבגרות וביצירת התארגנות ציבורית רחבה על מנת לחלץ זכויות ולשנות נורמות התנהגות שנהגו אלפי שנים. אחרי שינוי הסדרים החברתיים בהם האדם היה רכושו של השליט, נוצרו אידאות שונות האחת במהפכה הצרפתית, השנייה במהפכה הקומוניסטית, השלישית במהפכות המקנות שוויון לנשים, ולאחר מכן שוויון לגזעים.

ההתייחסות לזכויות הילד נעשתה באופן מינורי בתהליך מקביל לתהליכים המתוארים לעיל. ניתן לחלק את התפתחות זכויות הילד למספר תקופות. האחת היא עד המאה ה-17, שבה היה נהוג להתייחס אל ילד כרכוש פרטי של הוריו והדאגה לקיומו של הילד כגון מזון ובריאות נבעו מדאגותיו של הוריו בכדי שיוכלו לנצל את ילדם ככוח אדם זמין וזול.

התקופה השנייה שהייתה בין המאות ה-18 ו-19 נראות התפתחויות ראשונות של זכויות ילדים בעיקר בתחום החקיקה בתחום הגנה על ילדים. לדוגמא: אין להעסיק ילדים בעבודה למעלה מ-12 שעות עבודה ביום (אנגליה). בנוסף, הייתה התייחסות מיוחדת להעסקת ילדים בתנאים קשים עד למכסה מסוימת של שעות, כך גם החלו לפעול בתי משפט לילדים הקמת מוסדות אלו שיקפו שיש להתייחס לילדים בתנאים מיוחדים ולתת להם הגנות משפטיות מיוחדות (ארה"ב, 1899).

התקופה הבאה שייכת למאה ה-20 שלמעשה לא רחוקה מהמאה שלנו המאה ה-21. עד שנות ה-70 של המאה הקודמת החלו להתייחס אל ילדים לא כרכוש הוריהם אלא כישות משפטית נפרדת והחלו להתגבש זכויות להגנה על ילדים כגון – הזכות לקיום מינימלי, הזכות לבריאות תקינה והזכות להגנה מפני ניצול ולבסוף, התקופה שלנו. החל משנות ה-70 של המאה הקודמת החלו לפעול תנועות (בעיקר בארה"ב ובאנגליה) הנאבקות למען זכויות הילד. תנועות אלו החלו לתבוע זכויות למען ילדים ולא רק בכדי להגן עליהם מפני ניצול אלא כדי להעניק להם זכויות אזרח כמו שיש למבוגרים: חופש הביטוי, חופש התנועה, הזכות לשמירה על פרטיות ועוד.

רק בשנת 1989 מרבית חברי האומות המאוחדות אישרו את אמנת זכויות הילד, בין אם בצורה מלאה ובין אם בצורה חלקית. עצרת האו"ם הסכימה לאמץ את האמנה ולצרפה לחוקים הבינלאומיים רק ב-20 בנובמבר 1989. בספטמבר 1990, האמנה נכנסה לתוקף, לאחר שאושרה על ידי מספר המדינות המינימליות הנדרשות (בישראל אושרה האמנה ב-4 באוגוסט 1991 ונכנסה לתוקף ב-2 בספטמבר 1991).

ממצב בו יש כוח אבסולוטי כלפי ילדים: לפגוע, להתעלל, להרעיב, להתנכר, להפלות, להשפיל, להעביד ולנצל בתנאים מחפירים, למכור אותם לעבדות, ולא לספק להם טיפול רפואי הולם נוצרו נורמות אחרות: אמנת זכויות הילד היא אמנה בין-לאומית השואפת לקבוע את זכויותיהם הפוליטיות, האזרחיות, הכלכליות והתרבותיות של ילדים ובני נוער. האמנה מכירה בזכויות הבסיסיות של כל ילד וכן קובעת את מכלול החובות שיש במדינות כלפי ילדים.

לפי הסעיף הראשון באמנה לזכויות הילד, ילד הוא "כל יציר אנוש מתחת לגיל שמונה עשרה, בלתי אם נקבע גיל הבגרות קודם לכן על פי הדין החל על הילד. ע"פ אמנת הזכויות הבין לאומית".

בהצהרת זכויות הילד בישראל נאמר בין השאר: "לילד תהא הזכות לחופש ביטוי; זכות זו תכלול את החופש לבקש, לקבל ולמסור מידע ורעיונות מכל סוג שהוא ללא התחשבות בגבולות, בעל פה, בכתב או בדפוס, בצורת אמנות או באמצעי אחר, לפי בחירת הילד.... המדינות החברות מכירות בזכותו של ילד שכושרו הנפשי או הגופני לקוי ליהנות מחיים מלאים והוגנים בתנאים המבטיחים כבוד, מקדמים עצמאות ומקילים על השתתפותו הפעילה בחיי הקהילה.... זכותו של כל ילד לקבל, משעת לידתו או סמוך לה, שם ונתיות..... זכותו של כל ילד לקבל הגנה מלאה ויעילה מפני כל צורה של הזנחה, ניצול, התעללות, התאכזרות או השפלה – גופנית ונפשית – בבית הוריו או מחוצה לו..... זכותו של כל ילד לקבל עדיפות בטיפול, בהגנה ובהצלה בעתות אסון וחירום".

להלן אציין שתי הזכויות שלדעתי הן חשובות במיוחד. האחת היא: "זכותו של כל ילד לקבל הגנה מלאה ויעילה מפני כל צורה של הזנחה, ניצול, התעללות, התאכזרות או השפלה – גופנית או נפשית – בבית הוריו ומחוצה לו". בחרתי בזכות זו מכיוון שילדים הם חסרי ישע ונמצאים בשליטה מוחלטת ונסתרת של הוריהם. זאת ועוד, אין להם עדיין שיפוט לגבי מה שנכון ומה לא נכון, והם נותנים אמון מלא בהורים מאחר והם לא מכירים הורות אחרת או נורמות התנהגות אחרות. התלות של הילדים בהורים היא מוחלטת בדרך כלל, וזה יוצר הרבה מצבים של ניצול לרעה, הזנחה, התעללות, או צורות שונות לא רצויות של יחסי כוחות מול הילד. דוגמא לזכות זו שמופרת היא ההתעללות במשפחה – הורים מתעללים בילד שלהם גם בגלל שמצבם הנפשי לא פתור. הם מבטאים את תחושת התסכול והכוח שלהם על הילדים. הורים אלה גורמים לילדיהם לחרדות ולחוסר בטחון שמלווים אותם לאורך כל החיים. הצרוף של הכוח הבלתי מוגבל, והדברים שקורים בסתר, רק בתוך המשפחה, יוצר מצב שמאפשר להורים רבים לפעול מחוץ לנורמות מקובלות, מאחר והם מתנהלים עם ילד קטן ממש שלא יודע להגיב. הם ממשיכים עם זה לאורך ילדותו בלי לשים לב ובלי לתת דין וחשבון.

ילדים נחשפים להתעללות של מבוגרים במצבים נוספים כמו מלחמה. ניתן לראות דוגמא של התעללות בילדים בעת לחימה במלחמת האזרחים בסוריה: לאחר שלוש שנים לפרוץ מלחמת האזרחים בסוריה, התפרסם דין וחשבון (דו"ח) חדש של מועצת הביטחון של האו"ם וחשף התעללות קשה בילדים מצד המשטר ויריביו. על פי הדו"ח, ילדים שנתפסו גויסו כחיילים, שימשו "מגנים אנושיים" ועונו. הדו"ח, שפורסם, מגלה שכבר בשלבים הראשונים של הלחימה נהגו כוחות הממשלה הסורית באלימות כלפי ילדים. עם המשך הקרבות, גם כוחות האופוזיציה – שהפכו מאורגנים יותר – החלו להתעלל בילדים. הדו"ח מתאר כיצד ילדים "הוכו באמצעות כבלי מתכת, שוטים ואלות עץ ומתכת". על פי הדו"ח, חלק מהילדים חוו התעללות מינית, נאנסו והוכרחו לצפות בבני משפחתם מעונים (לקוח מתוך אתר וואלה).

הזכות השנייה שברצוני לציין היא "זכותו של כל ילד לקבל עדיפות בטיפול, בהגנה ובהצלה בעתות אסון וחירום. מבחינה אנטומית, הילדים הם קטנים ועדינים (לא מפותחים מבחינה גופנית), ולכן פגיעה בילדים תהיה יותר קשה מאשר במבוגר. בנוסף, כאשר קורה אסון הילדים נשארים באזור האסון ללא ידע איך לטפל ולהתמודד (מבחינה נפשית), וללא קישורי שרידה, ולכן יש לתת עדיפות לטיפול בילדים על המבוגרים במקרה אסון. אני מתנדבת במד"א, ודוגמאות לכך אני חווה שם. כאשר מקבלת קריאה שמעורב בה ילד, גם אם אין מדובר במקרה חירום, זו תמיד תהיה זו נסיעת חירום. ב"נסיעת חירום" מופעלות סירנות ואורות, הנסיעה היא מהירה מאד ועל הצוות לפעול ביעילות ובמהירות. במהלך התנדבותי קיבלנו קריאה על ארבעה פועלים שנפלו לפיר של מעלית מגובה של עשרים מטר. בין הפועלים היה נער בן 17, אשר היה פצוע קשה, מעורפל הכרה עם פגיעת ראש. אביו, לעומתו, היה פצוע אנוש, אבל הוא פונה לחדר טראומה ק לאחר שפינינו את הנער בן ה-17, אשר פונה ראשון מבין כל הפועלים.

פאנל "זכויות הילד והזכויות לילדות" ע"ש השופטת הנייה שטיין,
תיכון עירוני ה, תל אביב, תשע"ה

לסיום אדגיש את המצב המצער במציאות בה אנו חיים: למרות שאמנת זכויות הילד היא אמנה בין לאומית ונחתמה על-ידי לא מעט ארצות, גם היום לצערנו אנו שומעים על לא מעט מקרי הפרת זכויות ילדים בארץ ובעולם.

לדעתי על האו"ם ועל כל מדינה נאורה להמשיך ולהעלות את המודעות לזכויות הילדים ולפעול כמה שיותר ובאופן קבוע בכדי למנוע את הפרת זכויותיהם על ידי מבוגרים. אני מקווה שבעתיד לא נשמע עוד על מקרים של התעללות בילדים.